

4. Сукиасян Э.Р. Библиотечные каталоги: Метод. материалы. – М.: ИПО Профиздат, 2001. – 192 с. – (Соврем. б-ка; Вып. 19).
5. Сукиасян Э.Р. Компьютеризация библиотеки: с чего началось, тем и закончилось // Науч. и техн. б-ки. – 2003. – № 9. – С. 17-18.
6. Сукиасян Э.Р. Электронные каталоги // Библиотека. – 2003. – № 2. – С. 38-41.
7. Сукиасян Э.Р. Электронные каталоги: Рос. вариант // Библиотека. – 2003. – № 3. – С. 31-33.
8. Вилегжаніна Т.І. Інформаційно-пошуковий тезаурус як інструмент індексування документів // Бібл. планета. – 2004. – № 1. – С. 7-10.

9. Збанацька О.М. Застосування інформаційно-пошукового тезауруса в інформаційній сфері // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики: 36. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. / ДАККІМ. – К., 2004. – С. 95-97.

10. Вилегжаніна Т.І., Збанацька О.М. Лінгвістичне забезпечення для створення уніфікованого пошукового образу та пошукового запиту документа // Електронні ресурси бібліотек: За підсумками Всеукр. наук.-практ. конф. директорів держ. та обл. універс. наук. б-к, 14-17 жовт. 2003 р. – Кіровоград, 2003. – С. 126-134.

РОЛЬ КНИГИ У ВИХОВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

БІБЛІОТЕКИ - ДІТЯМ

У статті на основі досліджень читання дітей, аналізу шкільної програмної літератури, психолого-педагогічних характеристик окремих вікових груп дошкільників та молодших школярів запропоновано систему роботи з їхнього екологічного виховання, окреслено орієнтовне коло необхідних книжкових видань

ОДНІЄЮ із важливих ланок національної системи виховання є формування екологічної культури, гармонійних відносин людини з природою. Проблеми дбайливого ставлення до природи, охорони навколишнього середовища, поліпшення екологічної ситуації є досить актуальними для України і всієї планети.

Основи екологічної культури (екологічного мислення, екологічної етики та моралі) закладаються у дитини з раннього віку в сім'ї, дитячому садку, школі, а також у процесі інформаційно-бібліотечного обслуговування в мережі бібліотек для дітей України.

Сьогодні, на жаль, немає жодного документа, прийнятого на державному рівні, де йшлося б про роль бібліотек та їхню участь у вихованні екологічної культури у дітей.

Питання екологічного виховання засобами бібліотечної роботи розглядаються бібліотекознавцями в Україні, виходячи з особистого морального ставлення до вказаної проблеми. Зокрема, цьому присвячено публікації Н. Базяк, Л. Дьоміної, С. Капранової, О. Покровської та ін. Разом з тим питання екологічного виховання дітей раннього віку залишилися за межами їхніх досліджень. Розгляд цієї проблеми є метою нашої статті.

Виховати справжню Людину – не проста справа, що вимагає часу, сил, знань, певних навичок і високої вимогливості батьків до себе. Бо саме вони повинні вести свою дитину нелегкою й довгою дорогою у великий складний світ знань і почуттів. Тільки добре, любляче серце в тісному союзі з розумом, збагаченим досвідом і наукою, може сприяти формуванню особистості.

Сім'я – це школа людських взаємин, де діти з перших кроків свого життя засвоюють систему моральних цінностей, норми поведінки, культурні традиції народу. Найголовнішими і найближчими вихователями дитини є батьки, котрі повинні створити умови, за яких дитина мала б можливість зростати активною, життєрадісною, творчою особистістю, чемною і привітною, люблячою своїх рідних, свій край, мову. Саме батьки мусять змалечку прилучати дітей до традицій і звичаїв свого народу, вчити поваги до морально-естетичних цінностей, екологічної культури [10, 3].

У 1995 році Національною бібліотекою України (НБУ) для дітей на базі Волинської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Полтавської, Черкаської, Чернігівської обласних бібліотек для дітей, Центральної міської бібліотеки для дітей м. Києва та на власній базі проводилося локальне соціологічне дослідження "Книга в сім'ї". Метою цієї розвідки було вивчення педагогічної грамотності ба-

тьків та ступінь їхнього впливу на читання дитини, а та-

кож взаємовідносин бібліотеки й сім'ї. Досліджувалися також авторитет бібліотеки у членів родини, рівень зацікавленості батьків у відвідуванні її дітьми, стан та шляхи вдосконалення сімейного читання. Аналіз цієї роботи підтвердив високий рейтинг бібліотеки: 93,3% опитаних дітей відповіли, що їм подобається відвідувати бібліотеку, а 98,1% батьків вважають обов'язковим для своїх дітей користування її послугами. Отримані дані дозволили визначити найбільш перспективні, змістовні напрями роботи з сім'єю, організувати індивідуальну роботу з дітьми до 4, від 5 до 6 і від 7 до 10 років [7, 7-8].

Протягом багатьох років книга служила засобом духовного спілкування батьків з дітьми. Сімейні читання були і залишаються невід'ємною частиною проведення дозвілля разом із близькими і рідними членами родини. Але тільки спільними зусиллями бібліотеки і сім'ї можна підтримати бажання дітей читати, домогтися, щоб книга стала бажаною і потрібною в кожному домі.

Результатом вищезгаданого дослідження стала орієнтовна програма "Читання у колі сім'ї з дітьми до 10 років", яку розробила НБУ для дітей. У ній пропонується література для читання у колі сім'ї з дітьми віком до 4 років, від 5 до 6 років та від 7 до 10 років. Призначена для використання в родинному колі, програма допомагає батькам ознайомити дитину з найкращими зразками національної та світової літератури, формувати духовний світ дитини, виховувати у неї високі моральні якості, вводити у світ рідної природи, закладати основи екологічного виховання.

Дитяча література – це особливий світ, який юний читач пізнає розумом і серцем. Сприйняття нового дається дитині самою природою. Тут бере свій початок розвиток допитливості. Дитину слід вчити вдивлятися, бачити і помічати, дослухатися, слухати і чути, обстежувати, обмацувати. Для дитини першого року життя підбирають яскраві книжки з простими і чіткими малюнками, які зображують знайомі їй рослини і тварини. Це можуть бути картонні книжки, і дитина матиме можливість самостійно перегортати їхні сторінки. Книжки із звичайними сторінками дитині можна пропонувати після того, як вона перейде в наступний період розвитку – раннє дитинство (1-3 роки) [5, 14].

У півторарічному віці дитина починає оволодівати мовою, вона вже здатна сприймати більш складні малюнки, наприклад зайчика, що виглядає з-за куща. Їй слід показувати книжки з великими ілюстраціями, в тому числі книжки-картинки, книжки-іграшки, книжки-ширмочки. Можна спробувати читати їй найпростіші екологічні казки і вірші, але для кращо-

І. Романченко

го сприйняття дитиною треба читати з виразною інтонацією, повторами.

Дитина другого року життя все помічає і прагне пізнати практичним шляхом. Її важко примусити бути уважною, але можна зацікавити новими іграшкою, книжечкою, зміною в навколишньому середовищі. Дитина починає будувати речення. Вона особливо чутлива до ритму, співучості віршів і забавок. Тому їй необхідно вчити розуміти тексти коротеньких народних екологічних казок, спонукати до розгляду ілюстрацій, які зображують природу, тварин.

Трирічна дитина вже розуміє зміст невеличких за обсягом казок, віршиків, оповідань. Із задоволенням малюки слухають оповідання про тварин. У дитини розвивається допитливість, активізується потреба висловлюватися, збагачується словниковий запас. Пізнавальну інформацію для неї дає читання екологічних казок. Потрібно вчити дитину стежити за розвитком подій у творах, появою персонажів. Розглядаючи ілюстрації до казок, слід відповідати на запитання малюка, розвивати в нього потребу в мовному спілкуванні. Дитина цього віку здатна запам'ятовувати невеликі віршики і виконувати маленькі пісеньки.

У пам'яті чотирирічної дитини залишається лише те, що справило на неї неабияке враження. Їй подобаються вірші, казки, скоромовки. Коли малюку читають казки про тварин, то звертають увагу на образні вирази, заохочують відповідати на запитання за змістом, висловлювати своє ставлення до героїв оповідань, казок, віршів. Розглядаючи ілюстрації, дитина повинна впізнавати на них героїв добре знайомих творів. У цьому віці зміст книжечки не менш важливий, ніж ілюстрації. Малюка цікавить, де живуть, чим харчуються дикі звірі, птахи, свійські тварини, мешканці річки.

Дитина п'яти-шестирічного віку усвідомлює смисловий зв'язок дій і речей. Мислення поступово змінюється з наочно-образного на словесне. Її цікавить все. Тому в коло читання потрібно включати екологічні книги, мова яких проста, малюнки образні, інформація – доступна. Потрібно надавати більшого значення ілюстраціям, разом з дитиною розглядати відтінки кольорів, які використав художник при зображенні персонажів рослинного і тваринного світу. Саме так починає розвиватися увага малечі, що сприяє формуванню у неї навичок читання.

Період розвитку шести-семирічної дитини дещо складніший, через те що вона вже стає школярем. У дитини розвивається конкретне й емоційне мислення, пам'ять, вона ставить перед собою конкретні нескладні завдання і спрямовує свою увагу на їхнє виконання. Дитина вже вчиться сама читати. Але їй все одно необхідне щоденне читання дорослого. Потрібно її знайомити з книжками, які розширюють світогляд і концентрують увагу. І тут знову на допомогу приходить книжка екологічного спрямування [10, 19-23].

Якщо проаналізувати шкільну літературу, наприклад "Читанку" для 1 класу Н.Ф. Скрипченко, О.Я. Савченко (1996), – то зі 170 прозових і поетичних творів, які складають підручник, 67 мають екологічне спрямування. У "Читанці" для 2 класу тих само авторів (1993) – таких творів налічується 88 з 226 текстів [2, 43-44]. Подібна насиченість підручників творами екологічної тематики надає шести-семирічній дитині ще більше можливостей для сприйняття великого світу природи. А батьки і бібліотечні працівники повинні кваліфіковано їй у цьому допомогти.

Дитяча книга екологічного спрямування дозволить малюку зробити безліч дивних відкриттів, підкаже батькам, як зробити так, щоб природа стала невід'ємною частиною життя їхньої дитини, а спілкування з природою приносило не тільки задоволення, а й потребу зберігати її, прийти на допомогу зелену другу, "братам нашим меншим" – тваринам. Для духовного формування людини важливо, щоб вона вже з раннього дитинства спостерігала за природою, безпосередньо спілкувалася з нею. Все це обов'язково відіб'ється потім на характері людини.

Отже, виховання екологічної культури особистості з перших років життя – це найголовніше завдання батьків, вихователів, бібліотечних працівників.

У бібліотеках для малюків створюють куточки і зали, які обладнані зручними меблями, іграшками, ілюстрованими книгами, надрукованими на якісному папері, з гарним поліграфічним оформленням, книжками-іграшками.

Використовуючи акваріум, є можливість зробити чудовий живий куточок, який ідеально впишеться в інтер'єр будь-якої бібліотеки. Жива колекція чудернацьких за формою і різних за кольором риб у поєднанні з екзотичними водними рослинами відтворює неповторний підводний світ. Звичайно, все це не замінить самої природи в усьому її розмаїтті та багатогранності, не вирішить і гострих екологічних проблем. Важливо інше – у живих куточках знаходить своє специфічне віддзеркалення ідея єдності, невіддільності людини і природи. Величезна також їхня роль у вихованні розумного, бережливого ставлення до всього живого.

Під впливом дорослих у дітей формуються емоційні переваги. Пізніше, від дев'яти років і старше, ці переваги складаються в тверді стереотипи, змінити які вже дуже важко. Саме через це найбільш дієвими методами і формами роботи бібліотек з малюками мають бути екологічні свята, що, в першу чергу, популяризують народні традиції. Звичайно, сьогодні є гостра потреба у випуску спеціальних мультфільмів, дитячих книжок, вистав, заснованих на екологічних народних звичаях і обрядах [3].

Звернення дитини до природоохоронних народних традицій виховує у неї не тільки екологічне мислення і навички, але й такі гуманістичні якості, як жалість, доброта, любов, співчуття.

Колискові пісні з молоком матері передають малюку чарівний світ української природи, бережливе ставлення до пташок, тварин, а це і є, на нашу думку, першою сходинкою у вихованні екологічної культури дитини.

Батьки, які турбуються про екологічне виховання свого малюка, мають змогу сьогодні звернутися до безсмертної народної творчості через фонди бібліотек для дітей України, в яких зібрано український фольклор і кінофонодокументи з колисковими піснями, казками, віршиками та ін. НБУ для дітей в орієнтовній програмі "Читання у колі сім'ї з дітьми віком до 10 років" пропонує, наприклад, такі збірники:

1. Люлі, люлі, люліса: Укр. нар. колискові пісні та забавлянки / Упоряд. А. Голентюк; Худож. Т. Юрченко. – К.: Веселка, 1992. – 31 с.: іл.

2. На добраніч, діти!: Вірші, казки та колискові пісні / Ред.-упоряд. С. Жилітова. – К.: Муз. Україна, 1993. – 96 с.: іл.

3. Ходить сонко по вулиці: Укр. нар. колискові пісні. – К.: Муз. Україна, 1988. – 159 с.

У розділі "Кінофонодокументи: Грамзаписи" пропонуються сім видань колискових пісень у виконанні професіоналів [10, 26-42].

Фольклорні жанри, які продовжують своє життя у ХХ-ХХІ столітті, обов'язково включають в себе екологічну казку. Цей вид народної творчості призначений не лише для закріплення, поглиблення, розширення знань про природу, а й особистої самореалізації дитини, розвитку у неї фантазії, уяви, почуття відповідальності за прекрасне зелене довкілля. Мудрість народних казок та казкових творів для дітей К. Ушинського, В. Сухомлинського, О. Іваненко та інших авторів про ті чи інші екологічні відносини сприяють творчому розвитку дитячої думки, почуттів юних читачів [4].

Особливе значення у вихованні екологічної культури малюків має навчання народного календаря, яке включає в себе раціональне знання про природу, народні звичаї, норми суспільної поведінки. Дуже багато дає дитині фольклор свого народу, завдяки якому її увага фокусується на головних прикметах природних об'єктів, через художньо-поетичне одухотворення розкривається естетична цінність природи.

Міністерство культури і мистецтв України разом з НБУ для дітей запропонувало методично-бібліографічні матеріали на допомогу бібліотекарів у роботі з учнями 1-9 класів "Святкуємо в бібліотеці". В цих методичних порадах надається перелік всіх міжнародних та українських народних свят, що відзначаються в нашій країні. На кожний місяць подано календар свят, які потім розглядаються в розширеному вигляді: ко-

ротно про свято, рекомендації щодо його проведення бібліотечними засобами та список рекомендованої літератури [9].

Доцільно, щоб при бібліотеці для дітей діяв гурток, де малюки разом із батьками з підручного матеріалу мали б можливість створювати композиції на теми природи, будувати годівнички для птахів.

Виховання у юних читачів любові до природи розвиток почуття відповідальності за її збереження – важливі завдання, які стоять перед колективами бібліотек для дітей. Успіх цієї діяльності залежить від активної співпраці бібліотек і комісії з охорони природи, екологічних громадських організацій, зв'язку з робітниками лісових, сільських та мисливських господарств, заповідників, заказників, ЗМІ, бюро подорожей та екскурсій.

Таке співробітництво налагоджено, наприклад, між кафедрами біології і музики бібліотеки, осередками Всеукраїнської екологічної ліги та ВДС "Екологічна варта" у гімназії гуманітарно-естетичного профілю № 31 м. Чернігова. Завдяки цьому проводиться ряд заходів, метою яких є залучення дітей до природоохоронної роботи, виховання у них почуття відповідальності за довкілля. Одним із таких прикладів є екологічна вистава "Таємниці лісового світу" за сценарієм Н. Нагорної, яку з великим задоволенням грають учні гімназії та ще з більшим задоволенням дивляться дошкільнята та молодші школярі [6].

Хмельницьким обласним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді видано збірник еколого-натуралістичних заходів: це сценарії та розробки дитячих ранків, конкурсів, ігор, вікторин та ін., складених та апробованих педагогами навчально-виховних закладів області та бібліотекарями [1].

У м. Херсоні співпрацюють філія № 17 ЦБС з обласним Центром еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді (ЦЕНТУМ). У 1996 році вони уклали угоду про спільну просвітницько-виховну діяльність з питань екології. Результатом цієї співпраці є екологічний клуб "Пролісок", що діє при бібліотеці вже понад 20 років. Тут діти мають змогу спілкуватися, проводити вільний час, отримувати інформацію про догляд за тваринами та рослинами. Це сприяє вихованню екологічної культури маленьких користувачів бібліотеки.

У філії № 13 для дітей та юнацтва м. Херсона бібліотекарі спільно із працівниками міського краєзнавчого музею проводять уроки краєзнавства, краєзнавчі мандрівки та вікторини тощо.

У сільських бібліотеках Попаснянського району Луганської області успішно діють фітотівальні, проводяться свята, присвячені різноманітним рослинам, конкурси, заочні мандрівки "Рум'янець літа", "Осінь жовтоока", "Довідкове бюро природи" [8, 2].

Отже, можна зробити висновок, що в бібліотеках України накопичено певний досвід популяризації дитячої літератури для дітей раннього віку, котра стосується проблем охорони природи. Екологічне виховання дітей – складний процес, який потребує погоджених дій всіх соціальних інститутів, що беруть участь у вихованні підростаючого покоління, – сім'ї, дитячого садка, школи, позашкільних закладів, засобів масової інформації, а також діячів літератури і мистецтва, всієї нашої спільноти. Необхідність комплексної пропаганди екологічної книги, формування екологічної культури малюків сьогодні усвідомлюється більшістю бібліотекарів, які працюють з дітьми та їхніми батьками. Такий напрям керування читанням є перспективним і соціально важливим у роботі бібліотеки для дітей.

Список використаної літератури

1. В гармонії з природою: Збірник еколого-натураліст. заходів, шкіль. свят. – Хмельницький: ХОЕНЦУМ, 1999. – 158 с.
2. Волошина Г.П. Стимулювання екологічної активності молодших школярів. – К.: ТОВ "Міжнар. Фін. Агенція", 1998. – 98 с. – Бібліогр.: с. 95-98.
3. Екологічне виховання молодших школярів / Уклад.: Вержак Р.Б., Івашина Є.В., Одинак М.М., Ткачук Л.Ф. – Чернівці, 1996. – 110 с.
4. Лях В.В., Лазарев М.О. Творче використання казок в екологічному вихованні школярів: Метод. посіб. для вчителів, вихователів, студ. вищих пед. навч. закладів. Ч. 1. З досвіду діяльності екоцентру "Мурашка". – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2003. – 120 с.
5. Дошкільник. Особливості психічного розвитку в умовах екологічної кризи: (поради вихователю дит. садка): Метод. рек. – К.: Мінчорнобиль України, 1995. – 151 с.
6. Нагорна Н.М. Таємниці лісового світу: Сценарій екол. вистави: (З досвіду співпраці кафедр біології і музики бібліотеки, осередків Всеукр. екол. ліги та осередку ВДС "Екол. варта" у гімназії гуманітар.-естетич. профілю № 31 м. Чернігова) // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції для працівників бібліотек "Актуальні проблеми екологічного інформування громадськості у роботі бібліотек", 24-25 берез. 2004 р., м. Чернівці. – Чернівці, 2004. – 14 с.
7. Науково-дослідна та соціологічна робота бібліотек України для дітей у 1989-1998 рр.: (Інформ.-аналіт. огляд). – К., 1999. – 36 с.
8. Робота з читачами-дітьми в сільській бібліотеці: Метод.-консультац. матеріал на допомогу бібліотекарів. – К.: М-во культури і мистецтв України. Держ. б-ка України для дітей, 2001. – С. 2.
9. Святуємо в бібліотеці: Метод.-бібліогр. матеріали на допомогу бібліотекарів у роботі з учнями 1-9 класів / М-во культури і мистецтв України, Держ. б-ка України для дітей. – К., 1995. – 65 с.
10. Читання у колі сім'ї з дітьми віком до 10 років: Орієнтовна програма. – К.: ДБУ для дітей, 1998. – 101 с.

МАНДРІВНІ БІБЛІОТЕКИ ТОВАРИСТВА "ПРОСВІТА" ГАЛИЧИНИ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ ст.)

З ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

У статті висвітлено досвід товариства «Просвіта» зі створення пересувних бібліотек на Галичині

ПОРЯДКОВАНУ мережу бібліотек вперше на Галичині створило і розгорнуло товариство „Просвіта” у 1860-1939 рр. До цієї мережі входили книгозбірні різних рівнів з диференційованими функціями.

Після Першої світової війни через фінансову скруту "Просвіта" не мала змоги засновувати у достатній кількості нові читальні та підтримувати активну роботу вже існуючих. Саме тому, очевидно, й виникла думка використати досвід бібліотеки Ставропігійського інституту з організації пересувних бібліотек [1]. Було сформовано певну кількість невеликих книжкових зібрань, які отримали назву "мандрівні бібліотеки" і відповідний статус. Ці книгозбірні пе-

редбачалося передавати від філії до філії, від однієї читальні до іншої.

Місія мандрівних бібліотек відповідала основній меті товариства, його філій і читальень: шляхом формування фондів українськими виданнями, пропагування української книги сприяти пробудженню національної свідомості українського народу.

Скеровував цю діяльність Головний відділ товариства. Він здійснював централізоване комплектування фондів і надавав організаційно-методичну та практичну допомогу філіям у громадах, що замовляли мандрівні бібліотеки.

Н. Кунанець